

AT ØVE SIG I AT VÆRE MENNESKE

Tidsskriftet Fønix, Årgang 2017, s. 95–102

At øve sig i at være menneske

Anmeldelse af prædikensamling af Jens Torkild Bak

Niels Thomsen, tidl. rektor for Præstehøjskolen

Dette værk er licenseret under en Creative Commons Kreditering-IkkeKommerciel-IngenBearbejdelse 2.5 Danmark Licens.

Tidsskriftet Fønix
www.foenix1976.dk
ISSN 2446-175X

At øve sig i at være menneske – anmeldelse

29 prædikener

Af Jens Torkild Bak

Eksistensen, 2017, 146 sider, Hæftet.

29 prædikener skrevet og holdt af domprovst Jens Torkild Bak, Ribe.

Udvalgt af Margrethe Dahlerup Koch og Elof Westergaard.

Det er blevet sagt, at vanskeligheden ved at være evangelisk-luthersk præst i vor tid er, at vi har vældig gode svar på spørgsmål, folk ikke stiller. Mange præster bruger derfor tiden på prædikestolen til at prøve at lære folk at stille de rigtige spørgsmål, som vi med Luther i bagagen kan svare på. Præsterne taler gerne om, hvor glædelig det er for det syndbetyngede menneske at høre om Guds nåde og tilgivelse. Men de færreste synes, de er særligt syndige, og udsigten til syndernes forladelse er snarest en billig ekstrarforsikring, som man kan trække på, hvis man trods god vilje alligevel kommer til at træde lidt ved siden af.

Sådan er Torkild Baks prædikener i *At øve sig i at være menneske* ikke. Hans spørgsmål kommer mange steder fra. Fra livet på gaden i Ribe, fra noget han har læst i en bog, fra en roman, fra noget, han har hørt, eller noget, han har læst i avisen. Han kommer med lange citater, der gengiver det, der har slået ham, og som han finder, at tilhørerne skal have del i, hvad enten det er spørgsmål eller svar. Han giver sig ikke af med at analysere en hel roman eller en helhedsanskuelse, som en eller anden har lagt frem, men han lægger det frem, som har gjort indtryk på ham selv.

Spørgsmålene og hans refleksioner er sjældent hentet fra den kirkelige verden eller skåret kristeligt til. De *kan* være hentet i bibelen, f.eks. fra dagens prædikentekst, men den slags har ikke prioritet. Bibelen og kirken har hos ham ikke patent på at sige gode ord. Eller på sandheden.

Prædikenernes overskrifter understreger det. Den første prædiken om brudejomfruerne har overskriften *Parallelaftaler eller fuld inklusion*. Det giver en vis spænding mht., hvorledes han kommer derhen fra historien om de 5 kloge og de 5 dumme piger. Det første, han tænker på, er, at de dumme piger, der kom for sent og ikke blev lukket ind, kunne minde om Danmark, når vi stemmer nej til at opgive retsforbeholdet i EU-samarbejdet og bagefter tigger Fru Merkel og Hr. Juncker om alligevel at kunne få en *parallelaftale*, så vi kan være med til EU-festen uden *fuld inklusion*. Jeg kan godt se parallellen til brudepigerne. Også til megen folkekirkeligheds holdning til troen.

Torkild Bak har et frit forhold til prædiketeksterne. Angående fortællingen om brudejomfruerne vedgår han åbent, at han ikke kan lide den historie. Det kan ikke være kristeligt at lave det skel, Jesus her gør mellem de kloge og de dumme. Hvis man begynder moralsk og etisk at koge suppe på den forskel, er man kristeligt på afveje. Men han går ikke den billige vej for at klare vanskeligheden ved at påstå, at det slet ikke er Jesus, der siger sådan, men menighedsteologi. Nej han spiller Langfredag ud mod Jesusfortællingen. Langfredag blev det klart, at alle døre var åbne for alle.

Tilsvarende i hans prædiken om de betroede talenter. Den nærliggende forståelse er, at der bliver trampet på den svage og frygtsomme. Det vil Torkild Bak ikke være med til. Det siger han frimodigt uden at bortforklare, hvad lignelsen umiddelbart siger. Men et evangelium finder han vej til ved at trække noget andet frem i fortællingen end det, der er det mest nærliggende. Han lader fortællingen lære os, at vi ikke skal komme med undskyldninger over for Gud, sådan som tjeneren med den ene talent gjorde.

I grunden har Torkild ikke noget imod at være uenig med Jesus. Det ligner Kaj Thanings holdning til Grundtvig i hans dis-

putats, hvor han i forordet erklærer, at han er ude på at forstå Grundtvig bedre, end Grundtvig forstod sig selv. På samme måde vil Torkild Bak tit forstå Jesus bedre, end Jesus forstod sig selv.

Men når han nu ikke vil lade sig tyrannisere af biblen og Jesu fortællinger, hvorfra ved han, så *hvad* kristendom er?

Han ved det fra dogmatikken. Ikke fra en stor lærd dogmatik som dem, vi tyrede, da vi skulle til teologisk embedseksamen, men fra ganske enkle dogmatiske grundord. F.eks. i hans Langfredagsprædiken fra 2015. Prædikenen forholder sig ikke til de tekststykker, der bruges Langfredag. Den handler om *Kristi lidelse* slet og ret. Netop Kristi. Han taler om Kristus og bruger ikke navnet Jesus. Når han siger Kristus på den måde, er det i sig selv en bekendelse. ”Langfredag er for troen og for ånden en anledning til at få denne verdens og vor egen smerte frem i lyset. Eftersom Gud den dag i Kristus fortæller os, at der intet findes så forfærdeligt og så skamfuldt, at han ikke vil dele det med os”. Ingen forsøg på forklaringer, men blot dette, at Kristus på korset er Guds åbenbaring – *for troen og for ånden*. Han tager den indvending op, at man ikke af begivenhederne Langfredag, ”kan se at der findes er et underliggende religiøst budskab. Det religiøse forbliver et postulat”. Den indvending anfægter ham ikke. Man kan jo heller ikke se, at det forpinte menneske var Guds søn. Prædikenen lader postulatet stå. To diametrale modsætninger, den jordiske og den himmelske smelter sammen. Take it or leave it.

Mange nutidige teologer prøver at komme fra jorden til himlen. Prøver at forklare så fornuftigt, de kan, hvad meningen er med, at Gud taler i Kristus, og at Kristus er Guds søn. Torkild Bak går den anden vej. Troen og troens selvfølgelighed er forudsætningen. Det er det samme, som hos Grundtvig, når han holder sig til trosbekendelsen – uden at forklare den.

Det er klart formuleret i hans Trinitatis-prædiken fra 2015. Nikodemus er tvivleren, der hører til på samfundets top, men som har tabt meningen med det hele. Hvad skal vi sige til Nikodemus og de tilsvarende nutidige tvivlere? Det kristne svar er trosbekendelsen. Ganske vist ikke alle de meninger, der kan ligge i den, men trosbekendelsen som et ekko af menneskers møde med Gud i Jesus fra Nazareth. Det er et møde, som altid har tvivlen som forudsætning, og troen tager ikke tvivlen væk. Men troen er en *tillid på trods*, som netop *mødet* med den treenige Gud skaber.

Det går igen i en prædiken om Zakæus (7.s.e.tr. 2015). Torkild Bak er ikke imponeret af, at Zakæus tilbød at tilbagebetale, hvad han uredeligt havde presset ud af folk. Nej, men pointen er, hvad der sker i det personlige møde. Ikke det med social retfærdighed, men at ud af det *personlige* møde springer muligheden for en forandring. Det hænger sammen med et ofte i prædikenerne fremført skel mellem det samfundsmæssige og det personlige.

Torkild Bak har åbenbart et godt sind, bedre end mit. Jeg har sværere ved at give afkald på det, jeg ved samfundets gunst har fået mere end fattige. Jeg kan godt forstå Lukas, som Torkild Bak har et noget ironisk forhold til. Jeg kan godt se det nødvendige i, at Jesus tager det med, som Lukas kan huske, at Jesus sagde til de rige.

Endnu stærkere møder vi det i hans prædiken om den lamme i Kapernaum. Der handler det om tilgivelse. Torkild Bak finder det let at tilgive et fornærmeligt ord, et hidsigt ord, og ens kone, der har lavet en bule i bilen. Nej, tilgivelse bliver først interessant, siger han, når det drejer sig om at tilgive det *utilgivelige*. Jeg tror, vi er mange, der også har svært ved at tilgive det, der principielt burde kunne tilgives.

Jeg trækker det frem, fordi jeg skimter et mønster, hvor Torkild Bak hele tiden er på vej til at urgere det absolutte, så det kan se

ud, som om dagligdagens vanskeligheder ikke er kristeligt interessante. Måske ville jeg forstå det bedre, hvis jeg vidste, hvad det er, der er utilgiveligt.

Jeg tror, jeg kommer i nærheden af det ved at spørge til meningen med prædikensamlingens titel: *At øve sig i at være menneske*. Jeg har haft meget besvær med at forstå den. Jeg kan ikke finde ud af, hvorfra Torkild Bak ved, *hvad* det er at være menneske. Det ligner den vanskelighed, jeg har med at finde ud af, hvorfra han ved, hvad kristendom er. Min første association er Kirkegaarders titel *Indøvelse i Kristendom*. Den titel lyder som det modsatte af Torkild Baks projekt. Men måske er det det samme. Torkild Bak selv associerer i stedet til Grundtvigs *Menneske først og kristen* så. Men jo mere, jeg har grublet over meningen, des gladere er jeg blevet ved, at det for mig ser ud, som om de alle tre – Torkild Bak, Kirkegaard og Grundtvig – er uklare. Måske øvede Kirkegaard sig ved at indøve sig i kristendom netop i at være menneske. Grundtvig gik op i at skille det kristelige og det menneskelige, men nåede ikke i sine 89 år til at få sagt, hvordan det så hang sammen. Det er nok ikke tilfældigt, at han aldrig selv offentliggjorde det digt, som Torkild Bak siger sommetider bliver brugt til at sammenfatte hele hans teologiske projekt. Han har nok lagt det i skuffen, fordi han anede, at det ikke holdt i den form.

Torkild Baks formulering er smuk: *At være kristen er at øve sig i at være menneske. Øjeblik for øjeblik, time for time, dag efter dag, måned for måned, år efter år*. Så langt ser det ud, som om man kan vide, hvad det er at være menneske.

Men når nu det tager så lang tid at øve sig, må jeg spørge, om ikke Torkild Bak mener, at man først får klarhed over det netop ved at øve sig. Han fortsætter med at sige, at først når man er godt i gang med at øve sig, forstår man, hvad det er, man yderligere har brug for. Det er barmhjertighed, nåde, tilgivelse.

Det er en uklarhed, men en kreativ. Barmhjertighed, nåde og tilgivelse er kristeligt arvegods. Men er det ikke netop det, man når frem til ved at øve sig i at være menneske. Og er det at øve sig i at være menneske så ikke netop at øve sig i at være kristen?

Denne kreative uklarhed fører frem til et spørgsmål om, om der er en sammenhængende teologi i Torkild Bak prædikener. Jeg glæder mig over at være kommet til det resultat, at det er der ikke.

Prædikener er i sig selv for en præst at indøve sig i at være menneske og kristen. Uge for uge og år for år. Hvis prædikanten har fået sin teologi på plads, er der jo ikke grund til for kirkegængerne at blive ved med at høre efter. Når præsten har et system, som han kan skære alle livets og troens forhold til efter, kan man nøjes med en enkelt prædiken eller to. Hvis man gider, kan man så beundre præsten for, at han kan få alle tekster, hvor forskellige de end er, til at sige det samme. Sådant et system kan jeg ikke finde i Torkild Baks prædikener. Jeg kan finde linjer. Energien i at sige, at Kristus gør mennesket myndigt til at gå sin egen vej – med Guds velsignelse. Men der står tilbage at forstå, hvad det med Guds velsignelse vil sige.

Et andet tema er iveren efter at undgå at tale konkret om moralske og etiske spørgsmål, altså ikke at ville give anvisninger, og deraf hans polemik mod at rette sig efter de anvisninger, Jesus synes at give. Men så alligevel: I prædikenen om den barmhjertige samaritaner nærmer han sig. Han siger, at man må tænke sig i offerets sted. Derudaf kan man alligevel vide noget om, hvad man ved er barmhjertighed.

Endnu mere indviklet bliver det, når man skal finde ud af, hvad man skal gøre, når man ser flygtninge gå på motorvejen. Skal staten vise næstekærlighed. Nej, da. Staten er og skal være kynisk og er kun forpligtet på at tilgodese sine borgeres interesser. Men så: Hvad er borgernes interesser. Borgerne er kristeligt betragtet –

læg mærke til udtrykket – til forskel fra staten til for deres medmenneskers skyld. Det kan føre et alment menneskesyn med sig, der har rod i det kristelige. Dét må staten så være forpligtet til at tage hensyn til. Altså ikke fordi det er kristeligt, men fordi det via borgernes kristeligt farvede menneskesyn er en borgerinteresse, staten må tage hensyn til. Torkild Bak gør, hvad han kan, for at skille den samfundsmæssige sag fra det personlige individuelle. Men det bliver ved at rejse spørgsmål. For eksempel, at de, der står for staten, også et eller andet sted er personer, mennesker.

Så nærmer afslutningen sig. Det er svært for at ”anmelde” en prædikensamling som denne, fordi den ikke lader en i fred, så man på passende afstand kan give en rimelig objektiv vurdering. Den sætter hele tiden en dialog i gang. Det gør den jo også, når man sidder i kirken og hører. Det er tit dramatisk, fordi man ikke får ordet. Men der er nok også en måde at blive myndiggjort på, at man selv må finde sin vej, når prædikanten har givet en et forbillede. Efterligne hverken kan eller skal man.

Jeg kunne have snydt og have nøjedes med i denne anmeldelse at tale om, hvor muntert, hvor retorisk raffineret, hvor intellektuelt tilfredsstillende det er at høre og læse Torkild Baks prædikener. Men jeg er sikker på, at det ikke er det, han ville have ventet af mig. Tak for bogen.

Tilføjelse i brev til Torkild Bak næste dag:

Jeg har tænkt videre på det med, at du så frimodigt siger Jesus imod, men går helt ind for Kristus og ikke tvivler på, at i Kristus hører vi Gud tale til os. Hvordan det så går til.

Den sagnomspundne Johannes Lauridsen, der var orakel i Studenterkredsen i København i 1950'erne og 60'erne, omtalte ofte Jesus *en jødisk rabbi*. Det kan jeg godt lide. Sådan må folk – både i den snævre kreds af disciple og dem i den store kreds, der stimle-

de sammen om ham – jo have set ham. Nogen syntes så, at han var den bedste rabbi, de kunne tænke sig; andre var skeptiske. Men han gik omkring som en jødisk rabbi, og disciplene diskuterede med ham.

Efter Langfredag og Påskedag tog de til sig, at han var *Kristus*, den salvede. Ham diskuterede de ikke med, men var nu sikre på, at i ham, i hans nærvær, hørte de Guds ord til dem, hvor meget eller hvor lidt de så forstod af alt det, han have sagt, da han gik omkring i jødeland.

Som sagt i går: Det er slående, at Grundtvig ikke giver sig af med at forklare trosbekendelsen. Det lyder mere, som om, det er trosbekendelsen, der vil forklare os.